

GREINING

Føroyskt innlit og ávirkan í sambandi við trygdar- og verjumál er alneyðugt

Føroyar mugu luttaka í trygdar- og verjusamstørvum á politiskum-, stjórnarráðs- og operativum stigi, eisini altjóða, tí Føroyar eru ein partur av alheimsgerðini og broyttu trygdardagsskránni í Evropa og í vesturheiminum yvirhøvur

Henrik Weihe Joensen

ráðgevi í trygdar-, verju- og tilbúgvargarmálum og fyrrverandi tilbúgvingarstjóri í Føroyum

1. Inngangur

Í fjölmiðlunum í byrjanini av november mánaða í ár upplýsti Peter Thaysen, sjefpolitiinspektørur, at politiið í Føroyum í hesum døgum er á varðhaldi ímóti yvirgangi, serliga hvat yvirgangi mótvegis politinum viðvíkur. Tað er heldur óvanligt, at politiið í Føroyum kunnar almenningin um viðurskifti, sum hava við yvirgangshóttanir at gera. Tað sást eisini aftur í boðskapinum frá sjefpolitiinspektørinum, hóast tað ikki framgekk beinleiðis, at talan var um eini boð til allar borgarar í Føroyum, heldur enn bara til politifólk um, at vera á varðhaldi samsvarandi hækkaða hóttanarstøðinum í okkara grannalondum. Men sjefpolitiinspektørurin upplýsti ikki, um tað vóru konkretar hóttanir mótvegis føroyska samfelagnum og um hóttanarstigi mótvegis Føroyum var hækkað ella ikki.

Fyri ikki so nógvum árum síðani var tað ein greiður skilnaður millum uttanríkis- og innanríkispolitikk í londum í vesturheiminum. Hesin skilnaður er ikki galdandi longur, serliga tá vit tosa um trygdar- og verjumál. Tað vil siga, at ein aktivistiskur uttanríkispolitikkur hjá Kongsríki Danmarkar í samsvarvi við USA eitt nú í mun til vápnað stríð í Afghanistan, Irak og Sýria hevur beinleiðis ávirkan á innanríkis trygdina í ikki bara Danmark men eisini í Føroyum.

Bæði tær donsku og norsku fregnartænasturnar hava í teirra nýggjastu frágreiðingum her í 2014 lýst hóttanarstigi í londunum báðum sum høgt og álvarsligt. Hækkaða hóttanarstigi í Danmark fatar eisini um Føroyar, men hóttanarstøði verður ikki sett inn í ein føroyskan samanhag og viðgjørt í samstarvi við føroyskar myndugleikar.

Borgarar og myndugleikar í Føroyum hava í dag ikki í nóg stóran mun innlit og ávirkan á trygdar- og verjumál, sum hava við føroyska samfelagið at gera. Hetta vantandi innlit og avirkan, hóast samfelagið og vinnulívið í Føroyum í dag er blivin ein natúrligur partur av alheimsgerðini við teimum móguleikum og avbjóðingum, ið altjóðagerðin hevur við sær. Samtíðis eru Føroyar óbeinleiðis blivin ein partur av nýggju trygdardagsskránni og einum víðkaðum trygdarhugtaki í Evropa og í vestara parti av heiminum í heila tikið. Hetta merkir, at trygdar- og verjumál, sum eru danskt málsøki sambært heimastýrslógini, mugu setast í samanhag við økir í føroyska samfelagnum, sum hava við trygd og verju at gera, og sum í stóran mun eru yvirtikin sum føroyskt sermál – í hesum førinum innan sivila tilbúgving, leiting og bjarging, arbeiðaravernd, umframt sosial-, heilsu- og umhvørvismál.

Hesin samanhagur millum trygdar- og verjumál á aðrari síðuni og sivila tilbúgving, leiting og bjarging, arbeiðaravernd, sosial-, heilsu- og umhvørvismál á hinari síðuni, má fevna um virksema á landi, á sjógv og í luftini og organisatoriskt á trimum stigum, sum fatar um politiskt-, stjórnarráðs- og operativt stig.

2. Trygdarpolitiska støðan í Evropa og vesturheiminum er í dag broytt og óviss

Trygdarpolitiska støðan í Evropa og í vesturheiminum yvirhøvur er undir støðugari

broyting í hesum døgum. Tað er ymiskt men eisini óvist, hvussu henda støða á uttanríkisøkinum frameftir vil ávirka innanríkis trygdina hjá teimum einstøku londunum. Tey seinnu árin hava vit tó sæð, at hóttanir um yvirgang eru blivnar fleiri í tali og hóttanarstigi er samsvarandi hækka í teimum londum, sum hava havt ein aktivistisk uttanrík-

landi í eystur Ukraine og í hesum sambandi, at hava lagt undir seg Krim hálvoytna, hóttir trygdarpolitisku javnvágina í Evropa og minnir okkum um spentu hernaðar-strategisku støðuna millum eystur- og vesturevropa undir kalda krígunum, sum kanska alíkvæl ikki er eitt enda kapitull í trygdarpolitisku søguni hjá Evropa.

ispolitikk viðvíkjandi hernaðarligum átøkum í londum í Miðeystri og har um leiðir.

Yvirgangshóttanir og -álop, sum tey seinastu 10 til 12 árin á ymiskan hátt og við jøvnum millumbilum eru framd ímóti sivilum málum í Evropa og í øðrum heimspørtum, hava saman við øktari alheimsgerðing og endanum á kalda krígunum ført við sær, at trygdardagsskráin í vesturheiminum er broytt.

Broytt trygdardagsskrá og víðkað trygdarhugtak, har lond í vesturheiminum nú leggja størri áherðslu á innanríkis trygdina hjá borgarum, er undir støðugari broyting og óvissu nú vápnað stríðið hjá teimum vestligu londunum við USA á odda mótvegis Al-Qaeda er flutt yvir á eitt líknandi vápnað stríð mótvegis víðgongda muslimska felagsskapinum ISIL í Irak og Sýria.

Samanhildið við ágangandi framferðini hjá Russ-

3. Tilgongdin at skipað og fáa størri avgerðarrætt á trygdar-, verju- og tilbúgvingarøkinum í Føroyum

Bæði undanfarnu sjálvstýrissamgongur og tær meira sambandsinnaðu samgongurnar hava hvør í sínum lagi arbeitt fram ímóti, at Føroyar finga meira skipaði viðurskifti og størri avgerðarrætt á tilbúgvingarøkinum, uttan tó at gera broytingar í uttanríkis-, trygdar- og verjupolitikkinum, sum enn er danskt málsøki.

Fyrirreikingarnar til olju-leiting vóru í stóran mun atvoldin til, at tað í 1998 var settur sjótul á Tilbúgvingarverkætlan Føroya, sum var liðug í 2003 og mælti til, at ábyrgdarviðurskiftini í tilbúgvingini vórðu staðfest í lóg. Málsøkini leiting og bjarging og trygd á sjónum vóru yvirtikin sum føroyskt sermál í 2002, og sama ár var

MRCC/Tórshavnradio sett á stovn. Havumhvørvismál blivu føroysk í 2003 og tilhoyrandi lóg var sett í gildi í 2005.

Arbeiðið fram ímóti einari tilbúgvingarlóggevu helt áfram, og ein arbeidssbólkur við føroyskum og donskum embætisfólkum læt í juni mánað í 2006 úr hondum frágreiðing, sum mælti til, at tann sivila tilbúgvingin var

ið til kennar sína støðu til trygdar- og verjupolitisk mál. Til dømis í 1940, 1959, 1961, 1970, 1984 og í einari løgtingssamtykt frá 2004 og í einari felags yvirlýsing frá løgmanni og danska uttanríkisráðharranum í 2005 – so kallaða “Fámjin-yvirlýsingin” – bóru Løgtingið og Landsstýrið upp á mál eitt greitt ynski um, at í fyrirsitingini av uttanríkis-, trygdar- og verjumálum, sum hava týðning fyri Føroyar, er tað natúrligt og neyðugt, at Føroyar verður tikið við og hevur meðávirkan. Eisini stendur tað skrivað í Fámjin-yvirlýsingini, at “der er tale om en ægte medinddragelse og medindflydelse med sigte på ligeværdighed i alle spørgsmål hvor Danmark og Færøerne i fællesskab er inddraget.”

Í viðmerkingunum til uppskoti til fyrrnevndu løgtingssamtykt frá 2004, skrivar Løgmannsskrivstovan viðvíkjandi tí at taka støðu og samábyrgd í mun til trygdarpolitikkin, at “Føroyar eru so ella so partur av eini størri heild í trygdarpolitiskum høpi. Føroyar kunnu sjálvsagt lata vera at taka støðu, við tí avleiðing, at lata upp í hendurnar á øðrum fult og heilt at taka avgerðir um støðu landsins og tí, ið hendur á føroyskum øki. Harumframt førir ein slík ikki-støðutakan til, at grannalond Føroya onga orsök hava til at líta á Føroyar, tá um trygdarpolitikk ræður. Úrslitið av tí kann lættliga gerast, at føroyskir myndugleikar verða avbyrgdir í trygdarpolitiskum høpi. Onnur leið er at taka støðu og meðábyrgd, og soleiðis tryggja Føroyum innlit og ávirkan.”

3.2 Skipan av Tilbúgving Føroya

Í ætlanini skipan av Tilbúgving Føroya, sum táverandi Tilbúgvingarstovnur (nú Vørn) toghelt fyri og umboð fyri føroyskar myndugleikar og kommunur lótu úr hondum á sumri 2012, men sum enn ikki er sett í gildi í

framhald á næstu síðu